

שמעתא עמיקתא

גליון תרפ"ג | פרשת נצבים | תשפ"ה | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

משיעוריו

הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א

מו"ק וראש כולל הוראה רמות

הלכות מצויות לראש השנה

ערב ראש השנה

תענית

נוהגים להתענות בערב ר"ה. »שו"ע (רס"י תקפא סעי' ב). ועי' במיב (ס"י תקסב ס"ק ט) שהנוהגים כן אי"צ קבלה מבעוד יום כיון שמקובלים מכח מנהגם]. ואי"צ קבלה ולא השלמה, ואין קורין בו ויחל. »רמ"א (ס"י תקפא סעי' ב) ומיב (ס"יק טז). וי"א שמתענים עד חצות. »ביאור הלכה (ס"י תקסב ד"ה עד שיצא) בשם הפמ"ג. וכ"כ שאילת יעביץ (חי"ב ס' קמז). וי"א שנהגו עד ב' או ג' שעות אחר חצות. »יסוד ושו"ש העבודה (שער המים פ"יה). ועכשיו רבים נוהגים להתענות עד זמן מנחה גדולה, ומתפללים מנחה לפני שאוכלים כדי לומר תפלת ענוו, שאם כבר אינו מתענה אינו יכול לאומרו. »מ"ב (ס"י תקסב ס"ק י). אמנם השי"ץ אין אומר ענוו בחזרת התפלה. »רמ"א (ס"י תקסב סעי' א). **להתפלל ביחידות ע"מ לומר ענוו ולאכול לאחר מכן** אם אין לו מנין, לא יתפלל ביחידות כדי שיוכל לומר ענוו, אלא יאכל לפני מנחה ואחר כך יתפלל בצבור ללא תפלת ענוו. »אלף למגן (ס"י תקפא ס"ק עג) והגר"ש»א"א זצ"ל (אשרי האיש ח"י פ"יג אות כז) אף על פי כן לא יאכל לפני מנחה ואחר כך.

במקום סעודת מצוה

אם חל ברית מילה בערב ר"ה, מצוה על בעלי הברית לאכול. והם אבי הבן, הסנדק והמחול. »רמ"א (שם וס"י תקסח סעי' ב). וכן הדין למי שהזמין בעה"ב. »מ"ב (ס"יק יט). וכן כל שמשותף בסעודת מצוה או סיום מסכת יכול לאכול ולא להתענות. »מ"ב (ס"י תקסב ס"ק טז) והגר"ש»א"א זצ"ל (אשרי האיש ח"י פ"יג אות כז). וכן הוא בארחות רבינו (חי"א וחי"ב והשלמות חי"ג). ועיי"ש (חי"ד אות סא) שנשים הנוהגות לצום אם טועמות אפי' בביתם משאריות של סיום אינן צמות, ועי' בזה ברמ"א (ס"י תקסח סעי' ב).

חולת קצת

חולת קצת פטור מלהתענות, אלא שיי"א שעליו לעשות התרת נדרים ע"מ להתיר האכילה. ויש מקילים בזה. »מ"ב (ס"יק יט). וי"א שכיון שדעתו לחזור למנהגו (בשנה הבאה) אינו צריך התרה ע"מ להתיר האכילה. »דגמרי (נייד ס' ירד). ויש מחמירים בזה. »שי"ך (שם ס"יק ב). ולהלכה י"א אם אינו מוצא מי שיתיר לו יש להקל במקום הדחק. »מ"ב (שם) ושער הציון (אות לג). ולמעשה מורים להקל בזה אף לכתחלה. »שבט הלוי (חי"ד ס"י לא אות ב), תשובות והנהגות (חי"ד ס"י רז) ואול"צ (חי"ד פ"יה אות יז ד"ה ומכל). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון רי"ה»פ.

בזמנינו שהדורות חלושים לא נהגו כולם להתענות תענית זו, ומי שחלש אינו מתענה. »הגר"ש»א"א זצ"ל (אשרי האיש מועדים פ"יג אות כז).

טעה ואכל

מי שטעה ואכל צריך להשלים התענית. »עי' בשו"ע (רס"י תקסח) ובמ"ב (שם וס"י תקמט ס"ק א).

דיני התפילות ותקיעת שופר
תחנון (בסליחות, בשחרית ובמנחה)
נופלים על פניהם באשמורת בסליחות »שו"ע (רס"י תקפא סעי' ג), אף אם נמשכו הסליחות עד היום, מפני שרוב פעמים רגילים לסיים קודם עלות השחר, תקנו לנפול אף אם קורה פ"א שמשמיע על היום. »מ"ב (ס"יק כג). ועי' במ"ב בס' קלי"א ס"יק י"ט שכת' שלא נופלים על פניהם בערי"ה אם נוהגים בימי הסליחות להאריך עד היום]. ויש לנהוג לאומרו אף במנינים שמתחילים לכתחלה הסליחות ביום. »הגר"ח»ק זצ"ל (אשי ישראל פמ"ה הגה סח). אולם בתפלת שחרית ומנחה אין נופלים על פניהם. »שו"ע (שם).

תקיעת שופר

אין תוקעין בשופר בער"ה »שו"ע (ס"י תקפא סעי' ג), ע"מ להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה (אף כשהל יום א' של ר"ה בשבת ג"כ אין תוקעין בער"ש). ומ"מ מותר לתקוע להתלמד, ולכתחלה יעשה כן בחדר סגור. »מ"ב (ס"יק כד).

מנחה

צריך להזהר להתפלל תפלת מנחה של ערב ר"ה בכוונה גדולה, ומאריכין בה קצת מאחר שהיא תפלה אחרונה של השנה. »מט"א (ס"י תקפא אות נז).

התרת נדרים

בערב ר"ה

נוהגים לעשות התרת נדרים בערב ר"ה כדי להנצל מעונש נדרים. »ח"י»א (ככל קלח אות ח). ויש נוהגים לחזור להתיר הנדרים פעם שנית בערב יוה"כ. »מט"א (שם סוף אות מט).

התרה לפני שלשה או עשרה

עושים ההתרה לפני ג' גדולים. אפילו הם קרובי משפחה. »שו"ע (נייד ס"י רכח סעי' ג). נוהגים שהמתירים יושבים והנודר עומד. »שי"ך (שם ס"ק ט). ויש נוהגים לעשות התרה זו לפני עשרה אנשים (כיון שאומרים בין בהק"ץ בין בחלום, והנודר בחלום צריך עשרה). »עי' בדעת תורה (ס"י תריט על סעי' א).

לפני נער שלא נתמלא זקנו

המתירים צריכים להיות גדולים שנתמלא זקנם. »רע"א (מ' קי ס"י עג) מובא בפת"ש (ס"י רכח ס"יק ב). וכ"כ בובחרת בחיים (ס"י כא) שאין סומכים על חזקה דרבא בזה. וכן פסק השבט הלוי (חי"ד ס' נד אות ד).

בלשון שמביין

צריך כל אדם להזהר שבינן מה שהוא אומר, וע"כ מי שאינו מבין לשון הקודש עליו לאומרו בשפה שמביין. »ח"י»א (ככל קלח אות ח).

קדוקי לשון

יש המדלגים בנוסח של התרת נדרים »ד"יינים מומחים (כשעושים כן לפני ג' הדיוטות). »נלוח אריי (חדש אלול) בשם האדרי"ת. אולם עי' בלקוט מהרי"ח (חי"ג סדר ערי"ה עמ' ס) שכתב דאפשר לאומרו דהוא רק דרך כבוד שחשובים עליו כדיינים מומחים]. ויש מדלגים תיבות »בשם הוי' ברוך הוא» נלוח אריי (חדש אלול) בשם האדרי"ת, וי"אפילו נזירות שמשוין". »נלוח אריי (חדש אלול) בשם האדרי"ת. וכן הוא בפת"ש (ס"י רלט ס"ק י). ועי' בבנין ציון (חי"א ס"י פא) שכת' ליישב נוסח זה].

עבור אשתו

יש אומרים שאם רוצה האשה לעשות התרת נדרים על ידי בעלה, תמנה אותו שליח וילך בפני ב"ד המתירים ויאמר נוסח התרת נדרים בעדו ובעד אשתו, דהיינו שיאמר בפירוש שנדרנו ונשבענו אני ואשתי, והב"ד יאמר מותרים לכם וכו' בסתם, וכונתם עליו ועל אשתו. ורק צריך שאשתו תאמר לבעלה מקודם אני מתחרטת על כל נדרים ושבועות ואסורים וקונמות וחרמות והסכמות וקבלות ומנהגים, ואתה תהיה שלוחי ותלך לפני בית דין להתיר לי על כל הנזכר. »רב פעלים (חי"ד או"ח ס"י לד). אולם לא נוהגים שהבעל יבקש התרה עבור נדרי אשתו, אלא הנשים סומכות על התרת נדרים של י"כ נדריי' שאומרים בתחילת יוה"כ. »הגר"ש»א"א זצ"ל (אשי ישראל פמ"ה הגה עז והליכ"ש פ"א אות י), הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי גליון ד הלי' התרת נדרים הגה ה) והגר"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה).

עבור כמה אנשים יחד

יש נוהגים שכמה אנשים אומרים יחד סדר התרת נדרים. »הגר"ש»א"א זצ"ל (ימי הרחמים פ"ב הגה זז). וי"א שאין לעשות כן אלא בשעת הדחק. »מט"א (שם אות מט).

דרך הטלפון

במקום הצורך ניתן לעשות התרת נדים דרך הטלפון. »שבט הקהתי (חי"ד ס"י רלט). **מופלא סמוך לאיש**
מופלא סמוך לאיש (קטן מגיל י"ב שנים וקטנה מגיל י"א שנים) שנדרהים נדר, לא נהגו להתיר להם. »עי' בהליכ"ש (ר"ה פ"א אות י ובהגה שם) בשם הגר"ש»א"א זצ"ל (חי"ד). ואם רוצים שיתירו להם עושים להם התרה. »הגר"ק» זצ"ל (חוט שני ר"ה פ"יא הגה א).

מסירת מודעה

נוהגים בערב ר"ה למסור מודעה לביטול הנדרים. ודי למסרה לפני אחד ואי"צ ג' אנשים. »הגר"ש»א"א זצ"ל (מבכשי תורה אלול תשנ"ה). ומעיקר הדין ניתן לסמוך על מודעה זו לענין קבלת דבר מצוה שלא בלשון נדר והתחייבות, וכן הנהגה טובה שנהג ג' פעמים בלא תנאי. »הגר"ש»א"א זצ"ל (מנח"ש ק' ס"י צא אות כ והליכ"ש פ"א אות ט) ועוד פוסקים].

התרת קללות, נזיפות ועין הרע

יש נוהגים לקבץ עשרה בני אדם כדי שיתירו להם קללות ונזיפות ויבטלו ממנו עין הרע, ואם אין לו עשרה יעשה כן לפני שלשה. »החיד"א (צפורן שמיר רס"י ב).

הכנות לראש השנה

כיבוש, תספורת ולבוש

מכבסין ומסתפרין בערב ר"ה. »שו"ע (ס"י תקפב סעי' ד). להראות שאנו בטוחין בחסדו ית' שיוציא לצדק משפטינו. ולא ילבש בר"ה בגדים חשובים כבשאר יו"ט כדי שיהא מורא הדין עליו, אלא ילבש בגדים נאים שאינם חשובים כל כך. »מ"ב (שם).

טבילה / תשעה קבין

יש נוהגין לטבול בער"ה משום קרי. »רמ"א (ס"י תקפב סעי' ד). ולא יקדים לטבול עד שעה קודם חצות היום. »מ"ב (ס"יק כז). ואם אינו יכול לטבול מאיזה טעם, ישפוך על גופו ט' קבין מים. »מ"ב (שם). ויכול לעשות כן ע"י מקלחת המצויה בבית. »ש"ב (הלוי (חי"א ס"י כד) דוברי יציב (חי"ז ס"י ג). ובשו"ת צור יעקב (ס"י ט) מיקל בזה בתנאי שיהי' נוזל בלי הפסק, אבל אם הם טפות מופסקות, ל"ה שפיקה, והיו כמו הרבה כלים. וכ"כ החלקת יעקב (נייד ס"י קיט). וכן פסק המנח"י (חי"ג ס"י טו אות יא, חי"ד ס"י כא וחי"ט ס"י לד). ובתשובות והנהגות (חי"א ס"י קבג) כת' שאם יש מקוה או כשמגיע למקוה ראוי לטבול, וכשאין מקוה בינתיים יטבול בבריכה, וכשאין בריכה די במקלחת עד שימצא מקוה או בריכה, ע"כ]. ויש שהחמירו בזה. »חזו"א (דרך שיחה חי"ב עמ' תלד ודעת נוטה הלי' קרי"ש הגה צח), הגר"ש»א"א זצ"ל (הלי' חג בחג ימים נוראים פכ"א הגה סב) והגר"ח»ק זצ"ל (דעת נוטה הלי' קרי"ש תשובה קד).

קניית מקום לתפלות מכספי מעשר

במקום שאינם מטילים חיוב למתפללים לשלם דמי חבר לביה"כ, מותר לשלמו ממעשר. אולם עבור מקום בבהכ"נ לימים נוראים, כיון שמי שאינו משלם אינו רשאי לשבת במקום שרצונו לשבת, א"א לשלם ממעשר. אלא שמחמת שהמחיר הנדרש הוא בעיקר עבור החזקת בית הכנסת, ניתן להוציא עד כשמונים אחוז מהסכום ממעשר כספים (והכל לפי הענין). »שפענו מגדולי הוראה שליט"א. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ג באורך בזה».

ראש השנה

אמירת לשנה טובה לחברו

נוהגין שכל אחד אומר לחברו »לשנה טובה תכתב». »שו"ע (ס"י תקפב סעי' ט). ולנקבה יאמר תכתבי ביו"ד. וי"א שיש לומר ג"כ ותחתם. ודעת הגר"א שאין לומר ותחתם. »מ"ב (ס"יק כה). וי"א שנוהגים לברך שתכתב ותחתם לאלתר לחיים טובים. »ח"י»א (ככל קלט אות ה). ויש מוסיפים »לאלתר לחיים טובים ולשלום». »מגן האלף (ס"י תקפב ס"ק מג). ויכולין לומר לשנה טובה תכתב כו' עד חצות היום. וי"א דדינים הנ"ל שווים ביום שני. וי"א שביום שני אין אומרים. »מ"ב (ס"יק כה).

ברכת שהחיינו

בהדלקת נרות

אשה הנוהגת לברך שהחיינו בשעת הדלקת הנרות, מברכת ביו"ט ראשון. וביו"ט שני תלבש בגד חדש או תניח פרי חדש ואז תברך שהחיינו. »מ"ב (ס"י תר ס"ק ד). ואם אין לה תברך בכל אופן. »עי' בשו"ע (ס"י תר סעי' ב) ומ"ב (ס"יק ב).

בקידוש

בקידוש ביו"ט ראשון מברכים ברכת שהחיינו. ובקידוש ליל שני, ילבש בגד חדש או יניח פרי חדש ויברך שהחיינו, (משום שי"א שאין אומרים שהחיינו דתרווייהו יומי קדושה אחת היא). ואם אין מצוי לו בגד חדש או פרי חדש, עם כל זה יאמר שהחיינו. »שו"ע (ס"י תר סעי' ב) ומ"ב (ס"יק ב). ודעת הגר"ש»א"א זצ"ל (מנח"ש ק' ס"י כ) דפירות חדשים שרוצה לאוכלם בליל א' דר"ה אין נכון להניחם לפניו בשעת הקידוש כדי לפוטנם בברכת שהחיינו שמברך על הוי"ט, אלא יברך עליהם ברכת שהחיינו בפניו. ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קכ"ד».

סדר הפעורה

אכילה הסימנים בסעודה

יהא אדם רגיל לאכול בליל ר"ה (ויש נוהגים כן בבי הלילות של ר"ה), רוביא דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמר, קרא. וכשיאכל רוביא יאמר : יהי'ר שירבו זכויותינו. כרתי : יכרתו שונאיו. סלקא : יסתלקו אויבינו. תמר : יתמו שונאיו. קרא : יקרע גזר דינו ויקראו לפניך זכויותינו. [שוי'ע (סי תקפג סעי א)]. ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש, ואומרים : תתחדש עלינו שנה מתוקה. ומברך עליו העץ (אע"פ שאוכלה תוך הסעודה) ופוטר הדבש. [רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק ג)]. ואפי' אם אציל הדבש עיקר הדין כן, עיי בהכלות קטנות (סי סו) ובשמעתא עמוקתא גליון קצ"ה]. ויש אוכלים רמונים ואומרים : שנרבה זכויות כרמון. ונוהגין לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה. [רמ"א (שם)]. וכמ"כ אוכלים ראש כבש (ווי"א של איל, ואם אין לו יקח ראש מבעל חי אחר), לסימן שנהיה לראש ולא לזנב, וזכר לאילו של יצחק. [שוי'ע (שם סעי ב) ומ"ב (ס"ק ו)]. ויש נוהגים לאכול דג לסימן שנפרה ונרבה כדגים ולא יהיה עין חרע שולטת בנו. [פמ"ג (א"י ריש הסימן)].

אופן אמירת היהי רצון

כשאוכל הסימנים אומר יהי רצון מלפניך כו'. [שוי'ע (סי תקפג סעי א)]. ואומרו בשם השם. [מ"ב (ס"ק ב)]. ויאמר הבקשה אחר התחלת האכילה, מפני שאסור להפסיק בין ברכה לאכילה. [מ"ב (ס"ק ד)]. ובדיעבד אם אמר את הבקשה בין הברכה לאכילה אינו הפסק. [נא"ר (ס"ק ד) והמטה אפרים (אות א)]. ובסימנים שאין מברכים עליהם קודם אכילתם, יי"ל הבקשה קודם האכילה. [הגר"צ פרנק זצ"ל (מקראי קדש מימס נוראים סי ז)].

סדר הסימנים

יש לברך על התמר, ואם אין לו יברך על הרימון, כי הם מין שבעה. ואם רוצה לברך על התפוח קודם כי כך מנהגו, לא יניח על השלחן הפירות מזי המינים, וכשמברך על התפוח יכוון להוציא גם אותם בברכתו. [הגרש"א זצ"ל (פ"א אות כו)]. וכן הוא מהכ"ח (אות ג)].

ברכה על הסימנים שברכתם אדמה

י"א שעל הסילקא, הכרתי והקרא, אין מברכים עליהם בתוך הסעודה כיון שהם תבשיל. [הגר"צ פרנק זצ"ל (מקראי קדש ימים נוראים סי ז אות א)]. וי"א שיש לברך ברכת בורא פרי האדמה על הקרא, שזה ודאי לא בא אצלינו מחמת הסעודה, ולפטור בזה שאר המינים. [הגרש"א זצ"ל (מכתב במחזור המפורש לר"ה עמ' 6)]. ויש מסתפקים בדבר, ועל כן לדעתם יש לפטורם בברכה על דבר שבדאי אינו בא מחמת הסעודה. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פי"ד אות ח) והגרני"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה עמי מחא)]. ומסתברא כדעה הראשונה.

אכילה דברים המוציגם

יש נמנעים מלבשל ברי"ה מיני חומץ בארשי"ט וכדומה, ועי"כ האוכלים דגים לסימנא שיפרו וירבו כדגים אין מבשלין אותן בחומץ. [מ"ב (סי תקפג ס"ק ד וסי תר ס"ק ד)].

אגוזים, ענבים ופירות שלא נגמרו

יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים, שאגוז בגימטריא חטא, ועוד שהן מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה. [רמ"א (סי תקפג סעי ב)]. ועיי עוד טעם בהגהות חת"ס (שם)]. וכמו כן יש מי שאומר שאין לאכול ענבים ברי"ה (והטעם ע"פ סוד). [מ"ב (סי תר ס"ק ד) בשם הגר"א]. ופרי שלא נגמר אינו סימן טוב לאוכלו. [מ"ב (סי תר ס"ק ד) בשם המט"א].

שאר דינים הנוהגים בראש השנה

שתיית יין / דין שמחה בראש השנה

ראש השנה אף שהוא יום הדין מי"מ מצוה של י"ושמחת בחגך" נהוגה גם בו. [מ"ב (סי תקצז ס"ק א)]. ועיי ביראים (סי רכז) שגם מנואר שבר"ה יש מצות שמחה. וכן הוא במנהגי (אירסין ונישואין)]. ויש אומרים שמ"מ אין מקובל לשתות יין בראש השנה חוץ מיין של קידוש. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה עמי טז)].

פרישות

נכון לנהוג פרישה בשני לילות של ר"ה אא"כ היה ליל טבילה ויחזור ויטבול בשחרית. [מ"ב (סי תקפג ס"ק כ)]. ואף שאין באפשרותו לחזור ולטבול לא יבטל חיובו. [חיי"א (כלל קלט אות ז) וכח"ח (אות טט)].

שינה ביום

יש נוהגים שלא לישון ביום ר"ה. [רמ"א (סי תקפג סעי ב)]. וי"א שאחר חצות היום אין חשש. [מ"ב (שם ס"ק ט) בשם אר"י ז"ל], בין ביום ראשון בין ביום שני. ומי"מ הרוצה להחמיר על עצמו שאל לישון כלל, ביום הראשון חלו היות נכון. [כח"ח (אות לו)]. וכל זה לענין לילך ולהתחיל לישון ביום, אבל מותר להמשיך שינת הלילה עד הבוקר אפילו אחר עמוד השחר. [הגרש"א (שם פי"א אות כג) והגרש"א זצ"ל (אשרי האיש מועדים פי"ד אות יא), והגר"ח זצ"ל (נור החיים שאהל קוז)]. ומי"מ אם כבר נתעורר משנתו אחר עלות השחר, י"א שיש להיזהר שלא לחזור לישון. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה עמי ח)].

הצריך לישון

מי שהשינה ביום נצרכה לו כדי שיוכל לכוין בתפלה כראוי, אין לו להמנע ממנה בימי ר"ה, אלא יישן כדרכו. [הגרש"א זצ"ל (שם פי"א אות כד), דהא דאמרו דמאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה, זהו דוקא בישן שחס, אבל כגון דא לא נאמר דבר זה].

להתענות עד חצי היום

מותר להתענות ברי"ה ולהתפלל עד אחר חצות, אע"ג שבשבת ושאר יו"ט הדבר אסור. [מ"ב (סי תקצז ס"ק ב) בשם עטרת דקנים]. ואם ר"ה חל בשבת אין להתענות. [מ"ב (סי תקפד ס"ק ח)]. וי"א שאף ברי"ה אין להתענות עד חצות כמו שאר יו"ט. [מעשה רב (מהר"א סי ר) ושו"ת התעוררות בתשובה (ח"א סי רכה)].

טעימה המויעילה שלא להיות מתענה

לדעת המחמירים לעיל שאסור להתענות ברי"ה כמו שאר יו"ט, או כשר"ה חל בשבת שאסור לכל הדעות להתענות, אם טועם משהו קודם התפלה אינו נחשב מתענה. [מ"ב (סי רפג ס"ק א)]. ויש מסתפקים אם די בשתיית משקה, או שצריך לאכול דוקא פת בשיעור כביצה. [פמ"ג (סי קנא אי"א ס"ק א)]. ולמעשה יש להקל שדי בשתייה בלבד. [הגרשי"א זצ"ל (אשרי האיש פי"ד אות טו)]. וכן נהג בעל הקהלות יעקב (ארחות רבנן ח"ב עמי קפא). וכן באלף למגן (ס"ק ב ובהגה שם) מיקל אף על ידי שתיית מים. ובקצות השלחן (סי צ בדה"ש ס"ק א) כתב שאף אם מועיל משקה יתכן ששתיית מים אינה בכלל טעימה. ועיי עוד בתשובות והנהגות (ח"ב סי רעז)].

שכח יעלה ויבוא בברכת המזון

שכח לומר יעו"י בהמ"ז בסעודת ליל ר"ה, חוזר לראש בהמ"ז. [הגרש"א זצ"ל (שם פי"א אות יט)]. ואם שכח בסעודת היום, י"א שחוזר וי"א שאינו חוזר. [מ"ב (סי קפח ס"ק יט)]. ולמעשה יש ייחור, אמנם ישתדל לשמוע מאחר. [בית משה (ח"ג סי יל לא אות ג)]. וכ"ז לבני אשכנז, אבל לבני ספרד אין לחזור אף אם שכח בלילה. [כח"ח (אותיות כד-כה)].

לבישת קיטל

מנהג לבישת הקיטל (בר"ה וביוח"ב)

יש נוהגים ללבוש קיטל בתפילת שחרית ומוסף של ר"ה. [מט"א (סי תקפד אות ג) ומקו"ח (סי תרי אות ד)]. וכן יש נוהגים ללבוש ביוה"כ בכל התפלות. [רמ"א (סי תרי ע" ד)]. ויש נוהגים ללבוש בגדים לבנים, עי"יש ברמ"א. ועיי עוד במ"ב שם שגם יש שנהוגות ללבוש בגדים לבנים].

ללבוש בשנה הראשונה אחר הנשואין

י"א שאף בשנה הראשונה אחר הנשואין לובשין קיטל. [קצה המטה (סי תרי ס"ק טו)]. וי"א שיש שנהגו להמנע בשנה זו. [מהר"ם שיק (אורי"ם סי כח)]. ומי"מ אם אחד רוצה ללבושו אף לשיטה השנייה אין גוערין בו. [מנהר"ם שיק (שם)].

אבל בלבישת הקיטל
אבל בתוך י"ב חודש על אביו או אמו או תוך ל' על שאר קרובים, רשאי ללבוש קיטל. ומי"מ יש מקומות שנוהגים שאין האבל ללבוש. [מ"ב (סי תרי ס"ק יח)].

כניסה לבית הכסא עם קיטל המיוחד לתפלה

אין להיכנס לבית הכסא לעשות צרכיו בעודו לבוש קיטל, משום שהוא מיוחד לתפלה. [מ"ב (סי כא ס"ק יד וסי תרי ס"ק יח)]. אולם כדי להטיל מים בלבד מותר. [מ"ב (שם)]. וי"א שלצורך זה אפילו לבית הכסא קבוע מותר. [מט"א (סי תרי אות יב) וכח"ח (שם אות לב). ובארחות רבנו (ח"ב עמי רח) הביא שכן נהג בעל הקהלות יעקב]. ויש אוסרים להכנס לבית הכסא קבוע. [הגרשי"א זצ"ל (תפלה כהלכות כ"ב אות סז הגה קפז)]. ומקום העומד רק להטילת מים אינו בכלל בית הכסא קבוע, ומותר להיכנס לשם עם הקיטל לכל הדעות, אלא אם כן בית הכסא קבוע באותו חדר ללא הפרדה (של צורת הפתח וכדומה).

הלובש את הקיטל אף בליל הסדר או סעודת ראש השנה

הלובש את הקיטל גם בסעודת ר"ה, רשאי להיכנס עמו לבית הכסא, שבאופן זה שוב לא נחשב לבגד מיוחד לתפלה. אולם אם נוהג ללבושו (חוץ מלצורך התפלה) רק בסעודת ליל הסדר, אינו רשאי להכנס בו לבית הכסא כי באופן זה אינו יורד מקדושתו כיון ששילל הסדר הוא לילה של מצוה. [הגרשי"א זצ"ל (נגזי הקדש פי"ב הגה ח)].

התלבדך הקיטל בבית הכסא

מי שכנסו לבוש בקיטל לבית הכסא והתלבדך בצוואה שהייתה שם, ואין לו קיטל אחר ללבוש לתפלה, מותר לו ללבוש ללכת בו מקום הטינופת משום כבוד הבריות (כגון שגם דרך בני המקום ללבוש קיטל או שהוא שי"ץ). [כח"ח (סי תריג אות נח) בשם השו"מ (מי רבי ח"יב סי פו). אלא דעיי במ"ב (סי שב ס"ק לו ושע"ח"צ אות מד) שמשמע דדוקא מלאכה דרבנן מותרת עיי נכרי במקום כח"ב. אולם אפשר דלא דוקא קאמר דהרי המ"ב (סי שכב שע"ח"צ אות יב) גופא נטה להחיר מלאכה דאין בשינוי אפילו עיי ישראל מפני כח"ב, אע"פ שחמירא מאמריה לכרי (עיי בחזו"א סי יו ס"ק"ק ד), וא"כ ק"ו דשרי אמריה לכריי במקום כח"ב. וכן צידדו להחיר במלכים אמניך (פ"ו הגה כט ופ"י הגה ח) ובארחות שבת (פכ"ג הגה קעה), ועיי"יש שהביאו שפי"כ במקור חיים (לחזו"א סי רעה)].

דיני הש"ץ

ש"ץ הראוי לימים נוראים

ראוי שיהיה הש"ץ בעל תשובה, גם ראוי שילמד הכונות מהתפלות המבוארות בחזוהר. ונהגו שמי שהתחיל להתפלל (או לתקוע) אפי"א אין ליתן המצוה לאחר. ואם חלה הוא ביד הקהל להעמיד אחר ראוי מ"מ כשחוזר לבריותו המצוה חוזרת אל הראשון. ואם יש מחי בשביל לו לא יתפלל אע"פ שיתפלל מי שאינו הגון. [מ"ב (סי תקפג ס"ק יא)]. ואין מנמים שי"ץ נער שלא נתמלא זקנו. [מ"ב (סי נג ס"ק כד)].

אבל

אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו [או תוך שלשים על שאר קרובים], אסור לעבור לפני התיבה ברי"ה ויוה"כ, כי דינם כרגלים לכל ענין. ואם אין חוץ אחר מותר אפילו ברי"ה ויוה"כ. [מ"ב (סי תקפג ס"ק ז)]. ועיי בגי מהרש"א (ויד"ד סי שצט) משי"כ לענין שי"ץ קבוע].

עבר עבירה מפורסמת

אין למנות לש"ץ בימים הנוראים מי שעבר עבירה מפורסמת, כגון הליכה לערכאות וכדו', אפילו עבר עליה פי"א בלבד ואפי' בשוגג. אבל בכל עבירה אין להחמיר בזה. [הגרש"א זצ"ל (שם אות ח) דלא כמשמעות סתימת המ"ב בסי יג" (ס"ק פב)].

קבלת שכר

י"א שאסור לשכור חזנים להתפלל בשבת ויו"ט משום שנמצא מקבל שכר שבת ויו"ט (והי"ה בעל תוקע ברי"ה), ויש מי שמתיר (כי במקום מצוה לא גזרו רבנן). והעיקר כדעת המחמירים. [שוי'ע (סי שו סעי ח) פסק כדעה ראשונה להחמיר. וטעם האיסור שכתבנו הוא מהמ"ב (ס"ק כג)]. וי"א ששם יתפלל גם בימות החול (או תוקע בחזו"א אלול) ומש"ל לו לחודש או לשבוע בבת אחת, לכל הדעות מותר. [רמ"א (שם)]. ולמעשה נוהגים להקל לשכור לשבתות לחוד, והוחשש לדברי האוסרין לא יקצוב בתחלה ומה שלוקח אח"כ יי"ל שהוא דרך מתנה. [מ"ב (סי קד)]. ועי"מ לצאת לכוי"ט, חוץ המקבל שכר עבור תפלתו בימים הנוראים, ידקדק להתפלל עוד תפלה א' חשובה, כגון סליחות וכדו', בימות החול, כדי שיחשב שכר יו"ט בהבלעה. (אבל עי"ז שיתפלל מנחה רגילה של חול וכדו' מסתבר דאין להקל, כיון דכו"ע ידעי שאין נותנים שכר בעבור זה). [אלף המגן (סי תקפג ס"ק כד) והגרש"א זצ"ל (ששי"כ פכ"ח הגה קמה, וליכ"יש שם אות ז והגה י)]. ומי"מ אסור לשכור החוץ או התוקע בשבת ויו"ט גופא רק מער"ש. [מ"ב (ס"ק כג)].

סומן ברכה

הנוטל שכר לתקוע שופר ברי"ה או כדי להיות שי"ץ (או לתרגם) בשבתות ויו"ט, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה. [שוי'ע (ססי תקפג סעי ח) ומ"ב (סי שו ס"ק כג)]. אלא שי"א שכל זה באיש אמיד, אבל הנצרך לצורך פרנסתו אין חשש. [ארחות חיים (שם ס"ק יג)]. ויש מלמדים זכות לחזנים שמקבלים שכר. [א"א מבוסטשאטש (סי תקפה)]. וכמו כן אם אינו קוצב שכר אלא מקבל לאחר מכן בתורת מתנה אין חשש. [עיי בשערי"ת (סי שו אות ח) בשם הר הכרמל ובמ"ב (ס"ק טו)]. וכמו כן אם מקבץ שכר בהבלעה חוץ מותר. [עיי רמ"א (סי שו סעי ח)].

בשכר או בהנם

שליח צבור בשכר עדיף על שליח צבור בחנם [שוי'ע (סי נג סעי כב)], כי בזה אין שאינו הגון רשאי לפשוט רגלו להתפלל, ואם היה בחנם הרשות נתונה לכל וכפוצר הדבר יעלה מי שאינו הגון, ועוד שהש"ץ יהיה בעצמו יותר נוהר בתפלתו ובתיקונו הואיל ושכיר הוא. ואף שיש אפשרות להשיג בחנם מ"מ צריכין העניים ג"כ לתת לשכירותו הש"ץ כי ש"ץ בשכר עדיף. [מ"ב (ס"ק נג)].

שתיית סממנים להנעים הקול

מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול כי לאו לרפואה הוא ועל כן לא שייך לגזור בזה משום שחיקת סממנים. [שוי'ע (סי שכח סי לח) ומ"ב (ס"ק קכב)]. ועי"כ מותר להשתמש בתבלינים למיניהם לשפור הקול או למנוע צרידת קול הנגרמת מהליחות שבגרון. [נשכח הלוי (ח"ח סי פג), והין כן אף אם אינן עשויים ממאכל ברקאים. [שוי'ע (שם). וביאר המ"ב (ס"ק קכ) עי"פ המ"א שפי"א אם לא בא לחזק מזגו, אבל אם מחזק מזגו אסור אע"פ שאינו חולה. ועיי בערוה"ש (אות מה) שולדעתו גם השוי"ע מודה לדברי המ"א בזה].

לצורך ריפוי הקרון

אם יש לו מכה בגרונו מותר לאכול או לשתות מאכל או תרכיז אפילו העשוי ממאכל בריאים וכדומה עי"מ לרפואתו. [שוי'ע (שם סעי לו). ומשי"כ מכה בגרון כי"כ בהכלות קטנות (ח"א סי קא) ובבשבת הלוי (שם)]. ולש"ץ דברים אם יש משום כבוד הבריות מותר לעשות כן בצנעה. [נדקדמ"ל כח"ב דוחה איסור דרבנן אפי' בקיום ועשה. וכן יוצא מהמ"ח"ח אור זרוע (סי נו-טז), ועיי"יש שהתיר משום כח"ב כצינעא ומשום דאיכא כבוד שמים בבסומי קלא לצורך התפלה. והובא בדעת תורה (כאן) ובשכח הלוי (שם)].

דיני התפילה

כריעה בתפלה

יש נוהגים להתפלל ברי"ה בכריעה. [שוי'ע (סי תקפג סעי ד)]. והנהוג כן יתפלל בכריעת ראשו עט גופו בלבד. [מ"ב (ס"ק יג)]. וצריכים להיות בסוף הברכות. [שוי'ע (שם)]. והיינו קודם שיאמרו ברוך אתה. והי"ה בתחלת הברכה. [מ"ב (ס"ק יד)]. ובברכות שתיקנו לכרוע בהן יזקקו עצמו כמה תיבות לפני שיאמר "ברוך אתה". [מ"ב (סי קיג ס"ק ו)].

תפלה בקול

אף על פי שבכל ימות השנה מתפללים בלחש, ברי"ה נוהגין לומר בקול רם. ולא חיישינן שמא טיעה חברו מחמתו, כיון שמצויים בידם מחזורים. [שוי'ע (סי תקפג סעי ט)]. ומי"מ י"א שמי שמתפלל בלחש משובח יותר, אלא אם כן אינו יכול לכוון בלא זה. [כח"ח (אות נז) בשם השל"ה עי"פ הוזר והאר"י ז"ל].

בכי בראש השנה

האר"י ז"ל היה נוהג לבכות ברי"ה ויוה"כ, ואמר שמי שאינו בוכה בימים אלו אין נשמתו טובה ושלימה. [הובא בכה"ח (סי' תקפב אות ט)]. מאידך דעת הגר"א שאין לבכות ברי"ה. [מעשה רב (אות יא) ובהגלים כדברי האר"י ז"ל אפילו כשחל ר"ה בשבת. [מטי"א הובא בכה"ח (שם)]. וי"א שאין כאן מח', שלכל הדעות אין לבכות מחמת דאגה על מעשים שעשה, אבל בכי מחמת דביקות והתרגשות שאינו בכי של צער מותר לכל הדעות גם ברי"ה. [הגרני"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה עמי טא) ותשובות והנהגות (ח"ב סי' רסח)].

בקשות פטריות

מותר לבקש בקשות פטריות בראש השנה. [החזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמי' קפא אות כז) והגרש"א זצ"ל (הליכוי"ש פ"א אות טו)]. אלא שראוי בראש השנה להימנע מזה כי עיקר היום הוא "מלכויות – כדי שתמליכונו עליכם". [הגרש"א זצ"ל (שם הגה 58)].

שבח לומר יעלה ויבא

השוכח יעלה ויבא בתפלתו ברי"ה אינו חוזר, כיון שהזכיר את יום הזכרון. [הגרש"א זצ"ל (שם אות יא)].

היום מקדש ישראל והזמנים

טעה בתפלת ר"ה בברכה האמצעית ולא חתם "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון", אלא "מקדש ישראל והזמנים", לא יצא ידי"ח וחוזר להתפלל. [מטה אפרים (סי' תקפב אות יח)]. ואם נזכר לאחר שהתחיל רצה צריך לחזור מ"אוי"א מלוד", ולכל הפחות מ"קדשנו בציצתיד", ולחתום הברכה כתקונה. [הגרש"א זצ"ל (שם אות יא)].

אבינו מלכנו

מנהג בני אשכנז לומר אבינו מלכנו על הסדר. ואם ר"ה חל בשבת, אין אומרים אותו (כי אין שואלין צרכים בשבת). [רמ"א (סי' תקפד סעי' א) וצ"ב (סי"ד)]. וכ"כ כשחל יום ב' דרי"ה כרי"ש במנחה אין אומרים אבינו מלכנו. [רמ"ב (שם)]. וצ"ל מנחה וזכר חטאינו ושפעינו, כי יש לבקש תחלה על הקל ואח"כ על החמור. וכמו"כ יש לומר כלה הכי"ף בפת"ח והלמ"ד בצירוף. ויאמר רוע גזר בשמימה אחת. [מ"ב (סי"ב)].

כריעה בעלינו לשבח

כריעה בעלינו לשבח

יש נוהגים ליפול על פניהם בעלינו לשבח שבחזרת השי"ץ של ר"ה ויוה"כ. [שעשה"א (אות מד)]. ויש נוהגים ברי"ה שרק כורעים בברכיהם ומכופפים ראשם. [מ"א (סי' קלא סי"ק בב) ומטי"א (סי' תקפב אות א) וסי' תרכא אות א]. ויש נוהגים שאין כורעים כלל. [כן מנהג בני ספרד. [והמנהג הפשוט, אצל הנוהגים לכרוע, ליפול על הפנים דרך קידה ללא פישוט ידים ורגלים. [פמ"ג (שם מ"ז סי"ק יד). [ובמעשה רב (אות רג) הובא שהגר"א בכריעות של ר"ה ויוה"כ היה משתחוה בפישוט ידים ורגלים. [ועי"כ אם קושיג כן על רצפה של אבנים, צריך להטות על הצד או לעשות הפסק כמבואר להלן. **להפסיק אמירת הפיוטים בשעה שהצבור כורעים**

אם בשעה שהצבור כורעים, עדיין נמצא הוא אומר פיוטים, עליו להפסיק ולכרוע עם הצבור. [מטי"א (סי' תרכא אות יא)]. **כריעות על רצפת אבנים**

אסור מה"ת להשתחוות על אבן משכית או על רצפת אבנים אפי' כשמשתחוה לשמים. ומי"מ אין איסור מה"ת אלא כשמשתחוה בפישוט ידים ורגלים וגם על רצפת אבנים דוקא, אבל דרך קידה דהיינו שנופל על אפיו על הרצפה בלא פישוט ידים ורגלים או אם הוא בפישוט ידים ורגלים שלא על רצפת אבנים אסור רק מדרבנן. [מ"ב (סי' קלא סי"ק מ)]. אמנם במקום שיש שתי המעלות, לא גזרו רבנן, והיינו דרך קידה בלא רצפת אבנים, או דרך קידה על רצפת אבנים אך שלא היה קידה גמורה דהיינו שנטה קצת על צדו, או אם היה בפישוט ידים ורגלים ושאל על הרצפה ונטה קצת על צדו דלא היה פישוט ממש גיי"כ מותר. [מ"ב (שם)]. ועי"כ ברי"ה וביוה"כ, הנופלים על פניהם דרך פישוט ידים ורגלים שלא על רצפת אבנים, צריכין להטות על צדיהם, וכן כשיש רצפת אבנים אפי' נופלים דרך קידה בעלמא צריכין להטות על צדיהם. [רמ"א (ססי' קלא), מ"ב (סי"ק מג) ושעשה"א (סוף אות מד)].

קרקע מרוצפת

רצפות עשויות מבלטות עשויות ממלט עם אבנים קטנות, י"א שדינם כרצפות אבנים ועי"כ צריך להטות לצד או לעשות הפסק. אבל אם הם רק ממלט או חשש. [הגרש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ב)]. ורצפות של אבני שיש דינם כרצפת אבנים. [עיי' במ"א (סי"ק ג) ושם הלוי (ח"א סי' כג)].

כריעות ע"י הפסק בין האדם לרצפה

אם מפסיק בינו ובין הרצפה עי"י עשבים וכדו' (עיי' להלן בזה), י"א שרשאי לכרוע אף דרך פשיטת ידים ורגלים, אפילו ללא הטיה לצד. [עיי' ברמ"א (שם) ובמ"א (סי"ק כד) בפירושו השני]. ויש מסתפקים בזה. [עיי' במ"א (שם) בפירושו הראשון ובשע"א (אות מד)].

נוהגים מוכתם בשמייה וכדו'

נוהגים להחמיר אף ברצפות שיש עליהן נסרים וכדו' להצריך הפסק בין הפנים לקרקע. [מטי"א (סי' תרכא אות יד). ועיי' בכה"ח (סי' קלא אות קטז) ובקצה למטה (שם אות כא) דזי"ל דמשום לא פלוג נהגו כן. וי"א דכן הדין ברצפות שמכוסות על ידי שטחים וכדו' אפילו שאינן מחוברים לקרקע (כי מוטבטלים הם לקרקע). [לבושי מרדכי (אוי"ח מ"ת יתנ' סי' קד)]. וי"א שאף אם השטחים כבועים ומחוברים לקרקע מותר להשתחוות על גביהן, אך המנהג להחמיר בזה. ומי"מ שטיח שהוא לנוי, אשר רגלים להוציאו מפעם לפעם לנקותו אין צורך להפסיק בין האדם והשטיח בדבר אחר (פרט למקום שנהגו להחמיר אף בזה). [הגרש"א זצ"ל (הליכוי"ש תפלה פייט אות ח). ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון רע"ז].

מקום ההפסק בין האדם לרצפה

עיקר ההפסק הוא בין הפנים לרצפה. [רמב"ם (שם פ"ו ה"ז), א"ר (סי' קלא אות טו), מטי"א (סי' תרכא אות יד) ומ"ב (סי' קלא סי"ק מג) והגרש"א זצ"ל (שם ענף ו)]. ועי"כ אם אם יש לו בד קטן וכדו' לחצוץ, ישימונו בין הפנים לרצפה (ולא בברכיים). ואפי' אם נזהר שאפו לא יגע ברצפה צריך להפסיק בין הפנים לרצפה. [הגרש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ז ענף ו)]. ולענין גודל ההפסק לכאורה י"ל דבעינן דבר שיוכר עי"מ שלא יהא נראה שמשתחוה על אבן. עיי' בהגהות בשבסמן].

על ידי מה מפסיקים

יכול להפסיק בכל דבר אפילו בדבר מחורר, כי העיקר הוא שלא נראה כמשתחוה על אבן. [הגרש"א זצ"ל (אבני ישפה ח"ב סי' ז ענף ב)]. ואם אין לו דבר אחר, יפסיק כנגד פניו עי"י כנף גודו או טליתו (ואעפ"י שיש מלח אבן בזה משום בזיון). [עיי' דרכי"מ (סי' תרכא אות ו), א"ר (סי' קלא אות טו) מטי"א (שם), שעשה"א (סי' קלא אות מד) ומ"ב (סי' תרכא סי"ק יד) שכת' יפסיק כנף טליתו. ומשמע מדבריהם שאפי' בכנף גודו הדין כן. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון רע"ז].

זיהורת הש"ץ שלא לעקור מקומו בשבועה

חזן הכורע בחזרת השי"ץ צריך להיזהר שלא יעקור ממקומו. [רמ"א (סי' תרכא סעי' ד)]. ויש נוהגים להקל בזה. [מ"ב (שם סי"ק טו) בשם הטי"ז]. והמנהג בזמנינו להעמיד לו סטנדר בינו לתיבה ובעבודה מסלקין הסטנדר ואי"צ לעקור רגליו. [מ"ב (שם וסי' קד סי"ק ח)].

חזרת השי"ץ

חובת שמיעתה

חזרת השי"ץ של ר"ה שווה לדין חזרת השי"ץ של ימות החול ואי"צ לכוון לצאת ידי"ח הברכות. [חזו"א (סי' קלו סי"ק ד) והגרש"א זצ"ל (הליכוי"ש ח"ב פ"ב הגה 64)]. אולם דעת הגריי"ז (סעעניסל ח"ה בספרו קונטרס המועדים) שבחזרת השי"ץ ברי"ה צריך לצאת ידי"ח הברכות. [ומי"מ יזהר מאוד לשמוע חזרת השי"ץ. ואעפ"י שבשעה שהשי"ץ מנגן מותר לומר תהילים, בזמנינו שלא נהגו להאריך בניגונים אין לאומרם. [הגרש"א זצ"ל (שם)].

אמירת תהילים

יזהר מאוד לשמוע חזרת השי"ץ. ואף על פי שבשעה שהשי"ץ מנגן מותר לומר תהילים, בזמנינו שלא נהגו להאריך בניגונים אין לאומרם. [הגרש"א זצ"ל (הליכוי"ש ח"ב פ"ב הגה 64)].

עמידה לפני המתפלל וכשהארון קודש פתוח

לחזור אחר תפלתו לפני קדושה

ברי"ה ויוה"כ מותר לחזור למקומו מיד כשהשי"ץ מתחיל חזרת השי"ץ, ואי"צ להמתין במקום שפסע עד לקדושה. [עיי' במ"ב (סי' קכג סי"ק ו)].

ג' פסיעות וישיבה לפני המאריך בתפלתו

מי שגמר תפלתו ואחריו יש מי שעדיין מאריך להתפלל, אם הוא חלש ואינו יכול לעמוד ואי"א לו בקל להתרחק (ומסתבר דאם יצטרך לעבור לפני א' המתפלל נחשב כאינו יכול להתרחק), אם וולשתו מוכחת עליו רשאי לשבת. [מ"ב (סי' קב סי"ק יא ושע"א (אות יד)]. ואם אינו חלש אלא שקשה לו לעמוד כל כך הרבה זמן, או שרצונו לשמור כוחות ליום תפלה ארוך. יש מקום להתיר בשעת הדחק עכ"פ לפסוע לאחוריו וללכת למקום אחר לשבת או לשבת לפני המתפלל ויאמר תהילים. [עיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ד הטעמים להקל באופנים אלו. ועיי' לעיל שאין באמירת תהילים משום הפסק אף במסוף]. וכן א' לפני המאריך בתפלתו יש מחיצה או ספסל (שהוא קבוע גבוה י' טפחים ורחב ד' טפחים), יש להקל לשבת. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"א פ"כ אות כד). וכן באור לציון (ח"ב פ"ז אות כב) כתי' שכשהמתפלל נמצא ברשות אחרת אין איסור לעבור לפניו]. והוא הדין אם יש אדם המפסיק בינו לבין המתפלל. [א"א' מבוטשאטש (סי' קב). וכן נקטו הבצל החכמה (שם סי"ק ד) והגרני"ק זצ"ל (אשרי ישראל כפ"ח הגה מד). ועיי' בשמעתא עמיקתא בגליון קנ"ד].

עמידה כשהארון קודש פתוח

כשהספר תורה עומד במקומו כגון בעת שפותחין הארון קודש, אינו חייב לקום בפניו עד שיוציאוהו. [מ"ב (סי' קמז שעשה"א אות יח)]. אמנם העולם נוהגים לעשות הידור לתורה ולעמוד. [מ"ב (שם)]. ודעת האגרי"מ (אוי"ח ח"ה סי' לח אות ד) שאין מנהג זה חיוב כשאר מנהגים אלא מצוה בעלמא. [ומי"מ חלושי כח יכולין להקל ולשבת בשעה שהארון קודש פתוח. [נערו"ה (סי' תרי"א אות טו)].

קנית עליות ותשלום מכספי מעשר

להשתדל לקבל עליה בימים אלו

ראוי לכל גבר ירא ד' להשתדל שיהיה לו עליה בימים נוראים. ואף במקומות שמוכרין מצות יקנה אותה בדמים כפי יכולתו, ואדרבה יש עליו יותר במצוה שבאה אליו בדמים ממצוה שבאה לו בחנם אין כסף. [מ"ב (סי' תקפד סי"ק ח)].

נתינת עליה ל"חיו"ב במקום שמוכרים העליות

במקומות שנוהגים למכור את העליות אין זכות למי שיש לו חיוב עלות בשאר ימות השנה כגון יארצייט וכדו' כי אין להפסיד את קופת הצדקה בשבילם. ומי"מ עכ"פ יתנו להם בעליות נוספות. [נב"ה (סי' קלו ד"ה בשבת וביו"ט), ועיי"ש שסיים שמי"מ חתן בשבת שקודם החתונה וכן נער שנעשה בר מצוה אין דוחין אותם, ואף יתר החיובים הנ"ל גיי"כ אין לדחותם מכל וכל שהוא מנהג קדמונים רק עכ"פ יתנו להם בעליות הנוספות, עי"כ. ועיי' בלקט הקמה (החדש אות לב)].

לשלם העליות מכספי מעשר

מי שקונה מצוה בבית הכנסת, כגון הוצאה והכנסה, או גלילה, וכן שאר המצוות, מאחר שהקעות אברים לקופה של צדקה, יכול לקנות ממעות מעשר. [עיי' בהגה דלהלן].

מעלה הרמים שהברו היה מוכן לתת

אם יש כמה קונים, זה נותן כך וזה מוסיף עליו ונשאר בידו, אין לשלם כל הסכום ממעשר, כי לא הועיל לקופה של צדקה רק במה שמוסיף על חבריו (וחלק זה רשאי לשלם ממעשר). [של"ה (מס' מגילה פרק ג' מצוה אות לו), רע"א (על הרמ"א יו"ד רס"י רמט) וכת"ס (יו"ד סי' קיב ד"ה ובאמת). וכן דעת הגרני"ק זצ"ל (מתניע' פ"ז ה"ה בבבאי"ט סי"ה ואחד). אולם מסתימת הדרישה, הטי"ז והשי"ץ שם שהביאו דברי המהרי"ם כח"ל חילוק, משמע קצת דבכל בוננא שרי. וכן הא"ר (סי' קנו סוף אות ב) כתב על דברי השל"ה דיש לדחות. ומי"מ באופן שלולי שהיה נותן כל הכסף מכספי מעשר לא היה קונה מצוה זו, רשאי לתת כל הכסף ממעשר. [דלא גרע מצוה זו משאר מצות שמותר לשלם ממעשר אף כשאין רווח לקופה, לדעת הטי"ז (יו"ד סי' רמט סי"ק א) והשי"ץ (ש' סי"ק א). ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ג]. וכמו כן אם הראשון כוון לשלם ממעשר אף המעלה הסכום רשאי לשלם הכל ממעשר (כי באופן זה לא נמצא כספי מעשר מפסידים). [שערי דעה (סי' רמט סי"ק ב)].

תקיעת שופר

הפסקה בין קריאת התורה לתקיעות

יש מקומות שנוהגים לעשות הפסק לאחר קריאת התורה קודם תקיעת שופר והקהל יוצא מבית הכנסת. והנוהגים כן עליהם להפסיד להחזיר הסי"ת לארון קודש שציאו. [שו"ע (סי' קמט סעי' א) וסי' תרכא סעי' ב], וכן נהג החזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמי' קפא אות ל). מיהו אם נשאר מניין מותר להשאיר הסי"ת מחוץ לארון קודש [אלף המגן (סי' תרכא אות ו)]. ויניחוהו על הבימה ויזהרו לכסותו עי"י טלית גדול וכדו'. [עיי' בקיצור הלכות המועדים (דבליצקי דיני התקיעות אות א)].

נטי' למוקף לאחר ההפסקה

היוצאים מבית הכנסת בשעת ההפסקה עליהן ליטול ידים שנית (ללא ברכה) לפני תפלת מוסף, כי מסתמגם הסיחור דעתם מהנטי"ו הראשונה. [עיי' במ"ב (סי' רלג סי"ק יח)].

ברכה על הטלית גדול לאחר ההפסקה

אם פשטו הטלית בזמן ההפסקה, אינם צריכים לברך עליהן אפילו שינו מקומן. [עיי' ברמ"א (סי' ח סעי' יד) ובמ"ב (סי"ק לו)]. אא"כ הסיחו דעתן מהמצוה, ואם עברו ב' - ג' שעות ודאי יש משום היסח הדעת. [גר"ז (סי' כה אות כט)].

אכילה לפני התקיעות

ביו"ט ראשון

אסור לאכול לפני מצות תקיעת שופר. [מ"ב (סי' תרצב סי"ק טו)]. פרט למי שחלוש שמותר לו אכילת ארעי (עד כביצה מזונות, או פירות וכדו' אפילו יותר). [מ"ב (סי' תרצב סי"ק טו). ועיי"ש בסי' תל"א סי"ק ו]. ומי"מ הנוהג לאכול לפני התקיעות יש לו עת מה לסמוך (ויזהרו שלא לאכול אלא אכילת ארעי כנ"ל). [הגרש"א זצ"ל (הליכוי"ש מועדים פ"ב אות א) והגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פט"ז אות יח)]. ובפרט כשרבים אוכלים יחד שמזכירים א' לשני לשמוע התקיעות (דלא דאף באופן ר"ה יש להיזהר כתחלה שלא לאכול אלא אכילת ארעי). [הגרש"א זצ"ל (ששי"כ פ"ב הגה גב) ותשובות והנהגות (ח"ה סי' קעט ד"ה ורחא). ועיי' במ"ב (סי' פט ססי"ק בב)], ואם ממנה שומר שזיכירוהו לבוא לשמוע את התקיעות עדיף טפי. [צ"א (ח"י ססי' ז). והארכנו בסי"ד בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ה].

ביו"ט שני

ביו"ט ב' שחובת התקיעות מדרבנן, מעיקר הדין מותר לטעום (עד כביצה מזונות, או פירות וכדו' אפילו יותר). [עיי' במ"ב (סי' תלא סי"ק ו). וכי"כ בקובץ תשובות (ח"ג סי' פט)].

נשים, להסוברים שקבלו עליהן חובה לשמוע תקיעת שופר (עיי' בזה להלן), אסור להן לאכול לפני התקיעות. ואם מרגישות חולשה וכדומה מותר להן לאכול. וכל זה לענין אכילת פת יותר מביצה, אבל פחות מזה יכולות להתחלה לאכול אף אם אין חלושת. [קשו"ע (סי' קצט אות יט) וחי"א (כלל קמא). ועיי' להלן האם נשים קבלו עליהן חובה לשמוע תקי"ש].

מצות תקיעת שופר

מצות עשה לשמוע קול שופר

מצוה מה"ת לשמוע קול שופר ברי"ה (ואין המצוה לתקוע בשופר). [הרמב"ם (פאר הדור סי' נא ועשה קע ו'ו' שופר פ"א) וחנינן (מצוה תה) וכי"כ הראש"י (רי"ה פ"ד סי' י) בשם בה"ג דמברכים לשמוע קול שופר משום דבשמיעת קול שופר הוא יוצא. וכן פסק השו"ע (סי' תקפה סעי' ב). דלא כהסמ"ג (עשה מג) שכתב דהמיי"ע היא "לתקוע". ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ע"א].

שמיעת התקיעות בעודו מתפלל

יחיד שלא סיים תפילת לחש והגיעו צבור לתקיעות, יפסיק בתפלתו וישמע התקיעות, אך לא יאמר "היום הרת עולם וכו'". [נעי' באג"מ (או"ח ח"א סי' קעג וח"ב סי' יד)].

מצוה בו יותר מבשלוcho

אין במצות שופר משום מצוה בו יותר מבשלוcho כי עיקר המצוה בשמיעת התקיעה. [מט"א (סי' תקפה אות י) ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ע"א].

לתקן את הבעל תוקע בעודו מתפלל

מקום שנוהגים לתקוע בתפילת לחש, ובעל התוקע טעה, אסור לשוח באמצע ולגעור בו, שכבר יצאו בתקיעות דמיושב. ואף אם לא בשמו התקיעות דמיושב יחזור ויתקעו אחר התפלה אותו סימן שטעה ודיו. [מ"ב (סי' תקצא ס"ק א)]. ומ"מ נוהגים לעשות לו איזה תנועה וממילא יבין הבעל תוקע שטעה ויתקן. [כח"ח (אות ה)].

החיובים והפטורים מתקיעת שופר

חובת הנשים

אשה פטורה למצות שופר משום שהיא מ"ע שהזמן גרמא. [שו"ע (רס"י תקפט סעי' ג)]. ו"נ"א שמ"מ קבלו עליהן חובה לשמוע קול שופר. [נ"א מבטושאטש (סי' תקפט סעי' ג), ח"י"א (כלל קמא אות ז) ותורה לשמה (שאלה קעב). ובבן איש חי (נצבים אות ז) כתב שרוב הנשים קבעו מצוה זו עליהן חובה ולכן האשה שנהגה בכך כמה שנים נעשה עליה חיוב, ע"כ. אולם במ"י לא כת' שקבלו עליהן חובה. ובשולמח חיים (סי' ששט) כתב שמצוה זו לא קבלו עליהן חובה כיון שבמה שאינו בידן לא קיבלו עליהן חובה. ועי' בשבט הלוי (ח"ח סי' קמז).

כמה קולות עליהן לשמוע

נשים אינן צריכות לשמוע אלא ל' קולות (ולא מאה קולות, ע"י הפרטים בזה להלן). וכן נוהגים כשתוקעים לנשים. [הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פ"טז אותיות כח-טט)].

תקיעה לנשים

אף על פי שנשים פטורות, יכולות לתקוע בעצמן. וכן אחר שיצא כבר יכול לתקוע להוציאן. אלא ש"י"א שאין מברכות (אף ברכת שהחינו), וכמו"כ אחרים לא יברכו עבורם. [שו"ע (שם סעי' ז) ודעת הגר"ש"א זצ"ל (הליכות ביתה מבוא אות כ), שלפי ה"שו"ע שאין מברכים אף שהחינו. ואף לסוברים שאין ערבות, מ"מ משמע מהפוסקים דיצא מוציא וי"ל דלא בעינן לכ"ע ערבות באופן זה כיון שאינן חייבות במצוה כלל. ודי בזה ששומעות מבר חיובא (ועי' בתוס' ר"ע"א ר"ה ספ"ג שאף שיצא חשיב בר חיובא)]. וכן המנהג אצל כלל המבנות מנודות המזרח. והמנהג אצל בנות אשכנז שהנשים מברכות על מצוה זו (ושאר מ"ע שהזמן גרמן) ועל כן יברכו לעצמן, אבל אחרים לא יברכו להן אם כבר יצאו. [ע"מ (שם)]. וי"א שעדיף שהתוקע לנשים יתקע עבורן קודם שישמע התקיעות בביהכ"נ, וי"א להוציאן יד"ח הברכה, אבל י"א שחל יתקע בג' שעות ראשונות משום שאז מיפקד דינא ואין כדאי לתקוע ביחידות, אלא יתקע להן אחר תקיעות שבביהכ"נ והם יברכו לעצמן או שיכוין בלבם שלא לצאת בתקיעות ביהכ"נ ואז יוכל אח"כ ג"כ לברך בשבילן.

[מ"ב (סי' קא)].

קטנים שהגיעו לחינוך

קטנים שהגיעו לחינוך יש לחכנם במצוה זו וע"כ יש להביאם לבית הכנסת, ומ"מ יזהירם שישמעו התקיעות ולא יבלבלו להצבור. [מ"ב (סי' קטז)]. וחובת חינוך לענין זה הוא מיד שמבינן ענין מצות תקיעת שופר, כל קטן לפי חורפיה. [נעי' במ"י (סי' שגג ס"ק ז)]. והארכנו בזה בס"ד בספר שמעתא עמיקא – הלכות קטן וחינוכו]. אולם אין חובה לחנך קטנה למצוה זו כיון שהיא מצוה שהזמן גרמא ונשים פטורות ממנה. [נפשות. ואע"י שיש נשים שקבלו ע"ע חובה לשמוע מ"מ אין חיוב זה חל על צאצאיהם, אא"כ גם הן קיבלו זאת ע"ע כשיגדלו. ועי' ברכון יוסף (ו"יד סי' יד ד"ה ועל מה שהקשה), שבט הלוי (ח"ו סי' נט ד"ה והגדר וח"ה סי' קכט אות ב)].

מסתפק אם שמע תקיעת שופר

מי שמסתפק אם שמע קול שופר, ביום א' שהוא מן התורה, תוקע ואינו מברך. וביום ב' שאינו אלא מד"ס א"צ לצאת בתקיעות ביהכ"נ ואז יוכל אח"כ ג"כ לברך בשבילן.

דיני הברכות

נוסח הברכות

קודם שיתקע יברך : לשמוע קול שופר. [שו"ע (סי' תקפה סעי' ב)]. ובדיעבד אם בירך לתקוע בשופר, או על תקיעת שופר, או לשמוע בקול שופר, יצא. [מ"ב (שם ס"ק ז) דלא כפ"ח]. בתיבת "קול" יגיבה את קולו ויארץ קצת. [מט"א (סי' תקפה אות ג)].

ברכת שהחינו

ביום ראשון של ר"ה מברכים ברכת שהחינו. וביו"ט שני, דעת ה"שו"ע שלא מברכים. ואם חל יו"ט ראשון בשבת, מברך שהחינו ביום השני. [שו"ע (סי' תר סעי' ב)]. אולם דעת הרמ"א שיש לברך שהחינו אף ביום שני (אפילו אם חל יום ראשון בחול), וכן המנהג אצל בני אשכנז. ומ"מ לכתחילה טוב שילבש הבעל תוקע בגד חדש ויכוון לפטור גם מצות שופר. [רמ"א (שם)]. וכן ספרד השומע תקיעת שופר מבן אשכנז ביו"ט שני של ר"ה, מותר לו לענות אמן על ברכת שהחינו, אע"פ שלמנהג הספרדים אין מברכים, דהואיל וכן הוא סדר המברך לא חשיב הפסק. [הגר"ש"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ב הנה כב)].

כיסוי השופר בשעת הברכות והתפלה

יש נוהגים לכסות השופר במפה בשעת הברכות. [א"ר (סי' תקפה אות ח) בשם הגהות מנהיגה (אות קכ) ובאר היטב (סעי' תקצא)]. ומ"מ יש להחזיק השופר כשמברך. ועל כן יתחוב היד תחת המפה (אם לא חאזינו או יחזיקוהו ע"י המפה. [אלף המגן (שם ס"ק ז) בשם סדור הניב"ץ, [כח"ח (אות יד)]. וכמו כן לפי המנהג הני"ל יש לכסות השופר (ואם יש לו כמה יכסה את כולם) בין סדר וסדר ובכל שעת התפלה בשעה שאין תוקעין בו. [כח"ח (שם) ואלף המגן (אות ה)]. ויש נוהגים כן על אף שלא נוהגים לכסותו בשעת הברכות. [אלף המגן (שם ס"ק ה). ועיי"ש ובאבנ"ז (סי' תלא) הטעם לכיסוי השופר].

לא שמע הברכות מוחשי"ן

מי שבא לבית הכנסת אחר שבירך ה"ש"ץ הברכות קודם שהתחיל לתקוע, יברך לעצמו בלחש. [מ"ב (סי' תקפה ס"ק יא) וכה"ח (אות לד)]. ואם הבעל תוקע התחיל לתקוע כשהוא עודו מברך, אם כוון לצאת יד"ח התקיעות והברכות, יצא. [נעי' היטב במ"ב (סי' קסז ס"ק מה) ובשעה"צ (שם אות מג). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קע"ח].

לא בירך עד ששמע ל' קולות

י"א שמי שלא בירך לפני התחלת התקיעות, אפילו אם שמע ל' קולות (כי בזה ייד"ח מה"ת) עדיין רשאי לברך. [פרי הארץ (סי' ט) ועיקר הדי"ט (סי' ל אות א)]. וי"א שבאופן זה שוב אינו יכול לברך. [כח"ח (אות לט) משום כס"ל, עיי"נ]. והעיקר לבני אשכנז כשיטה הראשונה. [כן מבואר בשערי ברכה (דנין ברכות מצות ס"י תקפה אות ה) הובא להלן. וכן משמע מהפרי"ח (סי"ק א) והמהלך למטה (סי"ק ט). ועי' בבח"ח (אות לז)].

זמן הראוי לברך כשלא שמע הברכות

אם לא הספיק לברך עד שהבעל תוקע התחיל לתקוע תקיעות דמיושב, יש מי שאומר שימתין ויברך קודם שישמע התקיעות דמעומד. [שערי ברכה (שם)]. וי"א שיכול לברך אפילו בסדר דמיושב כל שנשאר תקיעות לשמוע (אלא ש"י"א שאם כבר שמע ל' קולות שוב אינו מברך). [פרי"ח (סי"ק ג), האלף למטה (סי"ק ט) וכח"ח (אות לו). ועי' בפמ"ג (אי"א סי"ק א)]. ויברך בין סדר לסדר. [וכן עיקר. [קיצור הלכות המועדים (תקיעות אות כו)].

הגיע באמצע התקיעות, מתי מברך

מי שכנס לאחר שכבר התחילו התקיעות (מצוי מאד אצל נשים), אם כבר התחילו לתקוע הסימן האחרון (תר"ת), וכמו כן אם לא היה נוכח לגמרי בתקיעות דמיושב, יברך בחזרת ה"ש"ץ לפני תקיעות דמעומד. [קיצור הלכות המועדים (דני"ם לתקיעות אות כז ע"פ המאיר]. ובמקום שתוקעים בתפלת לחש יברך לעצמו בתוך תפלת מוסף שלו לפני תקיעות דמלכויות, אך אסור לו לברך באמצע ברכה של תפלת מוסף רק בין ברכה לברכה. [הגר"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה) וקיצור הלכות המועדים (שם)].

מברך עבור אחרים (והוא כבר יצא)

אין חילוק בין אם מברך לעצמו, או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים, בכל אופן מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות. [רמ"א (סי' תקפה סעי' ב)]. ומ"מ אם כבר יצא התוקע בעצמו, אם הם פחות מ"י טוב יותר שיברכו השומעים בעצמן שתי הברכות, אא"כ אינם יודעים לברך בעצמן, ומנהג העולם להקל להוציאן בכל אופן ואין למחות בהם כי כן הוא עיקר מדינא.

[מ"ב (שם) ושעה"צ (אות טו)].

מהליך שופר באמצע התקיעות

אם נטלו השופר באמצע התקיעות והביאו לו שופר אחר א"צ לברך. אבל בין ברכה לתחילת התקיעות צריך לברך. [מ"ב (סי' קד).] ומ"מ אם היה השופר מונח לפניו על השולחן א"צ לברך שוב, שמסתמא דעתו היתה על כולם. [מ"ב (סי' יח)].

התחיל ואינו יכול להשלים

אם התחיל לתקוע ואינו יכול להשלים, ישלים אחר ואפילו ג' או ד'. ודי בברכה שבירך הראשון, והוא שיהיו שם התוקעים האחרונים בשעת ברכה (דאם לא היו שם באותה שעה צריכים לברך לעצמן בלחש קודם שיתחילו לתקוע, אך אם כבר יצא ידי חובתו תוקע בלא ברכה, כיון שהצבור כבר שמעו הברכה מהראשון). ואפי' אם בירך ולא יכול לתקוע כלל, השני תוקע בלא ברכה ולא הוא ברכה לבטלה (כיון שהשני יוצא בברכתו). [שו"ע (שם סעי' א) ומ"ב (סי' קא יא וב). ועי' בשעה"צ (אות כד) דאפי' יצא הוא והלך לו או שסתם אותו ולא שמע, אעפ"כ לא הוי לבטלה כיון שהשני יוצא בה. ומ"מ לכת' אסור לאי לצאת ולא לשמוע התקיעות, דאין כדאי שיברך זה ע"ד שיתקע אחר].

בירך, ונשמעים תקיעות מבהכ"נ הסמוך

אם אחר הברכות שומעים קול שופר מבית הכנסת הסמוך, נראה שיש להמתין בין הברכה לתקיעות כי יש סוברים שיש בקולות אלו משום הפסק בתקיעות ונמצא ברכתו לבטלה (לשיטות אלו). [נעי' בשו"ע (סי' תקצ' ס' ח) שאף בתקיעות במתעסק יש משום הפסק. ודעת המ"ב שיש לחוש לדבריו לכתחלה, וע"כ כתי' שיש להזהר כשישומע תקיעות מבהכ"נ הסמוך, ועי"כ נ"ר' דבניד' יש להמתין עד שיגמרו לתקוע. ואעפ"י שהמ"א חולק על ה"שו"ע כמבואר במ"ב, מ"מ אין לחוש משום הפסק כי הוא לצורך התקיעות ואינו חשיב הפסק. ואף להרמ"א סי' קס"ז דס"ל שאסור לומר מהאבילו את הבתומה לפני שמתחיל לאכול ע"מ להנצל מאיסור דרבנן מ"מ הכא שאני שהוא לצורך התקיעה עצמה ועוד דהוי הפסק בשתיקה דקיל טפי כמבואר במ"ב בסימן ר"יו. ועוד דהכא חמיר טפי כי למחמירים מפסיק בידים כשתוקע, ועי' משי"כ בשמעתא עמיקתא גליון קס"ג. וכמו"כ אם יתקע ויסמוך על המקלין ע"מ שלא להפסיק מ"מ הרי יצטרך לחזור ולתקוע לצאת דעת המתירים ויש לחוש קצת לתוקע שלא לצורך, עי' ברמ"א (ססי' תקצא). וכן הסכימו מחשובי המורים].

עשרת ימי תשובה

צום גדליה

מתענים למחרת ר"ה, והוא תענית צבור. [רמ"א (סי' תרג)]. ועי' בשמעתא עמיקתא - הלכות מצויות לתעניות בזה. ויש לכל אדם לפשפש במעשיו ולשוב ממעשים הרעים בימים אלו.

[רמ"א (סי' תרג)]. ויקרא באגרת התשובה של רבינו יונה. [מ"ב (סי"ק ב)].

ריבוי תפלות

בימים שבין ר"ה ליוה"כ (לבד משבת) מרבים בתפלות ותחנונים. [שו"ע (סי' תרב) ומ"ב (סי"ק ב)]. ואומרים אבינו מלכנו ערב ובוקר. אפילו אם חלה מילה, שאין אומרים תחנון, אומרים אבינו מלכנו. וכמו"כ אומרים א-ל ארץ אפים ולמנצח. ואומרים בכל יום ג"פ וידוי קודם עלות השחר (וכן מיום א' דסליחות עד ערי"ה אומרים ג"פ וידוי), מלבד בערב יוה"כ שאין אומרים אותו אלא פ"א. [רמ"א (שם) ומ"ב (סי"ק ג, ה)]. ומנהג העולם לומר וידוי "אשמונ"י רק פ"א בכל יום. [כן הוא ע"פ האר"י ז"ל (הובא בבאר היטב שם ס"ק ב) והמשעה רב (אות רב)].

אבינו מלכנו בערב שבת תשובה

במנחה של ערב שבת תשובה אין אומרים אבינו מלכנו. [שעה"צ (סי' תקפד אות ז)]. ומנהג הספרדים לאומרו אף בשבת ובר"ה, אבל מדלגים על א"מ חטאנו לפניך, מחול וסלה, ושאר א"מ שנזכר בהם חטאות ועונות וודויים. [כח"ח (סי' תקפב אות טו וסי' תקפד אותיות ז-ח)].

צדקתך בשבת שבעש"ית

שבת שבין ראש השנה ליום כפור המנהג לומר בו צדקתך צדק. [רמ"א (סי' תרב)].

הפטרת שובה ישראל

בשבת זו מפטירים "שובה ישראל", ונוהגים שאין נער אומר הפטרה זו. [מ"ב (סי"ק א)].

הזכרות שבתפלה

המלך הקדוש והמלך המשפט

בעשרת ימי תשובה אומר בתפלת י"ח "המלך הקדוש" במקום "הקל הקדוש", "המלך המשפט" במקום "מלך אוהב צדקה ומשפט". [שו"ע (רס"י תקפב)]. משום שהם ימי דין שהקב"ה יושב ודן כל העולם ומראה ממשלתו שהוא בכל משלה. [מ"ב (שם)].

טעה ולא הזכיר (המלך הקדוש או המלך המשפט)

אם טעה ולא הזכיר המלך הקדוש, חוזר לראש (דחזקה מה שהוא רגיל הוא מזכיר). אבל בהמלך המשפט, אם נזכר קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת השיבה שופטנינו ואומר משם ואילך על הסדר. [שו"ע (שם) ומ"ב (סי"ק א)]. ואם לא נזכר עד שעקר רגליו דעת ה"שו"ע (שם) שחוזר להתפלל. אולם דעת הרמ"א (סי' קיח) שכל שסיים הברכה אינו חוזר (ואם הוא תכ"ד יתקן, עי' מ"ב). ולמעשה אינו חוזר, וי"א כן אף לבני ספרד. [כח"ח (סי' קיח אות א)].

תיקן תוך כדי דבור

אם נזכר תוך כדי דיבור מחתימת ברכת הקל הקדוש או מלך אוהב צדקה ומשפט, יתקן מיד. [שו"ע (סי' תקפב סעי' ב) ומ"ב (סי' קיח ס"ק א)]. והיינו שלא שהה משגמר הקל הקדוש רק כדי ג' תיבות, ואם שהה יותר משיעור זה לא מועיל חזרתו. ואפי' לפני זמן זה אם התחיל ברכה שתיקן שוב לא מועיל תיקון. [מ"ב (סי' תקפב ס"ק ז)].

מסופק אם חתם כדיו

אם הוא מסופק אם אמרו, חוזר לראש (דחזקה מה שהוא רגיל הוא מזכיר). [שו"ע (סי' תקפב)]. ואם התחיל הברכה שלאחריה, אלא שהוא מסופק עכשיו אם תיקן את עצמו בהמלך הקדוש בתכ"ד או לאחר כדי דבור, י"א שא"צ לחזור. [הגר"ש"א זצ"ל (הליכות והנהגות תשרי ע"פ 5)]. וי"א שצריך לחזור. [שד"ח (מע' ר"ה סי' ג אות טז) והגר"ק זצ"ל (אשי ישראל פמ"ה הגה רגז)]. ולמעשה לא יחזור. [כיון שיש מח' הולכים מספק להקל, עי' בשמעתא עמיקתא גליון פ'].

להאזנה לשיעורי בעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א במספר ישיר 073-295-1244

להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות יש לשלוח דוא"ל למערכת: amikta@amikta.co.il

© שמעתא עמיקתא – להצלחת התורם ומשפחתו – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503